

Л. І. Доўнар, праф., канд. пед. навук
(БДУКМ, г. Мінск)

КНІЖНАЯ КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ ПАМІЖ КАГНІТЫЎНАЙ СТРАТЭГІЯЙ І ТАКТЫКАЙ ІНСТРУМЕНТАЛІЗАЦЫІ

“Кніжная культура” сёння – гэта актуалізаваная навуковая парадыгма, дзякуючы якой у Беларусі атрымалі асвятленне шматлікія пытанні развіцця кнігі: гістарычныя і тэарэтычныя. Асэнсаванна патрабуюць метады і метадалогія даследаванняў у даным кірунку, кожны з якіх мае “сваю праўду” або мэтавую ўстаноўку. Любая інтэрпрэтацыя экспліцыруе тую ці іншую даследчую канструкцыю, у гісторыі – гістарычнага мінулага. Гэта можа быць шлях як да “новабуду” (новай канструкцыі), так да ўмацавання тых ці іншых калектыўных ідэнтычнасцяў (у іх рэтраспектыве).

Прэзентаваць адзіную і цэласную канцэпцыю гістарычнага развіцця кніжнай культуры Беларусі складана, і не толькі па прычынах белых плям у яе гісторыі, але і з пункту гледжання кагнітыўнай стратэгіі ці стратэгіі, выкарыстанне якіх дазваляе канструяваць яе шматгранную інтэрпрэтацыю: па асобных галіновых кірунках, перыядах, тэмах і інш. Мноства інтэрпрэтацый носіць дваісты характар: як набліжэння, так і аддалення ад ідэнтыфікацыі. Пра такія “аддаленні” могуць сведчыць некаторыя сучасныя расійскія гісторыка-кнігазнаўчыя і культуралагічныя працы (асабліва вучэбныя), дзе яскрава і праяўляецца функцыя інструменталізацыі гісторыі кніжнай культуры [1]. Падобныя працы ўтрымліваюць міфатворчыя інтэрпрэтацыі, напрыклад, пра Францыска Скарыну, Івана Фёдарова, Пятра Мсціслаўца, Сімяона Полацкага, Ілью Капіевіча і інш. Шмат яшчэ разыходжаньняў і разнастайных інтэрпрэтацый (далёка не новых, запазычаных) можна заўважыць у сувязі з правядзеннем пэўных публічных форумаў актуалізаваных падзей з гісторыі кнігі і ў Беларусі. Адмоўную ролю адыгрывае ведамасная адасобленасць саміх кнігазнаўцаў, недастатко-

васць прафесійнай крытыкі, што дазваляе выкарыстанне падобнай тактыкі інструменталізацыі гісторыі кніжнай культуры ў дасягненні адпаведных мэтаў.

На ўзроўні пабудовы нацыянальнай канструкцыі даследчык выходзіць у сферу дыскурса ўласна ідэнтыфікацыі, якая прадстаўлена ў першую чаргу пісьмом і мовай – вызначальнікамі і індыкатарамі кніжнай культуры [2], у тым ліку кніжнай культуры Беларусі – шматнацыянальнай і шматмоўнай. Глыбіня ідэнтыфікацыі (да ўзроўня ўласна тэкста: пісьмо–графіка і кантэкста: мова–змест), залежыць ад даследчых мэтаў і дае шырокую магчымасць для чарговых неаднаразовых і разнастайных інтэрпрэтацый і ідэнтыфікацый (графічных, моўных, аўтарскіх, рэгіянальных, змястоўных). Набольш адпаведная інтэрпрэтацыя кніжнай культуры Беларусі грунтуецца на адзінстве разнастайнасці дыферэнцыраваных ідэнтыфікацый беларускай кнігі [3], як, напрыклад, пісьмо (кірылічная, лацінская, арабская графіка, яўрэйскае квадратнае пісьмо), мова (царкоўнаславянская, старабеларуская, лацінская, польская, беларуская, руская, яўрэйская, цюркская і інш.), аўтарства: тэкстаў і афармлення (русіны, ліцьвіны, беларусы і інш.), месца стварэння (не толькі этнічная тэрыторыя). Гэта дазваляе канструяваць гісторыю кніжнай культуры, якая адлюстроўвае прычынна-выніковыя сувязі паміж рознымі з’явамі ў развіцці грамадства, соцыума (напрыклад, навука, рэлігія, адукацыя, палітыка, ідэалогія і г. д.). У такім выпадку, другая палова XVI – XVIII ст. – былі не столькі часам заняпаду ў гісторыі старадрукаванай кірылічнай кнігі Беларусі, колькі інтэнсіўнага лаціна- і польскамоўнага кнігавыдання. Калі мы звернемся да гісторыі народаў Еўропы эпохі Асветніцтва, то заўважым, што гэта быў час раздзялення культур вышэйшага і ніжэйшага класаў. Кожны з класаў у прамым сэнсе размаўляў на свёй мове. Кніжнай мовай з’яўлялася, у асноўным, мова двара (каралеўскага, царскага), напрыклад, у Рэчы Паспалітай – польская і лацінская (дамі-навала і на тэрыторыі Беларусі), у Расіі – французская [4]. Хоць, цікаvasць да народнай культуры і ўключэнне тэкстаў на на-

родных мовах у выданні паступова вяртаецца (напр., беларускія польскамоўныя інтэрмедыі XVIII ст.). Канец XVIII – XIX ст. – час актыўных нацыятворчых працэсаў у шэрагу каланіяльна залежных народаў, у якіх значную ролю адыгрываў і друк на нацыянальных мовах (для Беларусі – пачатак XX ст., калі адбылося адраджэнне беларускага кірылічнага друку) [5]. Выданне кніг на беларускай мове ў БССР ілюструе ідэалагічную і нацыянальную палітыку таго часу. Так, сярэдні паказчык выданняў на беларускай мове склаў ў 1921–1940 гг. – 58,2%; у 1945–1990 гг. – 30,1%. Параўнанне даных сучаснага нацыянальнага кнігавыдання ў Рэспубліцы Беларусь з іншымі краінамі СНД таксама можа выклікаць разнастайныя інтэрпрэтацыі развіцця і за-патрабаванасці нацыянальнай кнігі (за 1991–2015 гг. выйшла ў сярэднім 12,5% кніг на беларускай мове) [6], як і вывучэнне кніжнай культуры беларускай эміграцыі [7].

Гатовыя аксіёмы або міфы і розныя аўтарска-ідэалагічныя інтэрпрэтацыі з каланіяльным ці пост-каланіяльным сіндромам толькі адцягваюць ад вырашэння праблем нацыянальнай кніжнай культуры, у тым ліку і ў сферы практычнай дзейнасці, якой таксама бракуе кагнітыўных стратэгий, хоць, на наш погляд, “інструмента-лізацыя” прымянецца не толькі як тактыка, але нават і як стратэгія або іншымі словамі адбываецца канструяванне функцыянальнага поля кніжнай культуры – “для публікі” – асабліва праз такія публічныя формы яе разгортвання, як напрыклад, навуковыя канферэнцыі і іншыя мерапрыемствы ці публікацыі, прысвечаныя сьлянным персонам, датам. І гэта не ёсць дрэнна, пры ўмове крытычнага стаўлення да тых ці іншых інтэрпрэтацый. Перад усім, “кніжная культура Беларусі”, “як інтэграваная сукупнасць з’яў і працэсаў, якія датычаць кнігі як спосабу замацавання тэкстаў культуры і інструмента чалавечай камунікацыі” [8, с. 33], валодае сукупнасцю сутнасных constant – гэта ‘мова і пісьмо’, ‘народ і тэрыторыя (краіна)’, што і складае аснову кагнітыўнай стратэгіі ў ідэнтыфікацыі нацыянальнай кнігі і кніжнай культуры ў іх эвалюцыйным развіцці.

ЛІТАРАТУРА

1. Гл. напрыклад: Георгиева, Т. С. История русской культуры : уч. пособие. – М. : Юрайт, 1998. – С. 86, 98, 110, 236; История книги : учебник / под ред. А. А. Говорова и Т. Г. Куприяновой. – М. : Светотон, 2001. – С. 62; Шомракова, И. А. Всеобщая история книги : уч. пособие / И. А. Шомракова, И. Е. Баренбаум. – С.-Петербург : Профессия, 2005. – С. 63–65.

2. Мигонь, К. Письмо и язык как определители и индикаторы книжной культуры / К. Мигонь // Наука о книге. Традиции и инновации: К 50-летию сборника “Книга. Исследования и материалы” : материалы XII Междунар. науч. конф. по проблемам книговедения (Москва, 28–30 апреля 2009 г.) : в 4 ч. – М. : Наука, 2009. – Ч. 1. – С. 490–491.

3. Паводле азначэння “беларуская кніга”: Лявончыкаў, В. Е. Беларуская кніга: падыходы да вызначэння зместу і аб’ёму паняцця // Беларуская кніга ў кантэксце сусветнай кніжнай культуры : зб. навук. арт. – Мінск, 2006. – Ч. 1. – С. 13–19.

4. Бэрк, П. Народная культура Эўропы ранняга Новага часу / Пітэр Бэрк, пер. з англ. І. Ганецкай ; пад рэд. А. Ліса. – Мінск : Тэхналогія. 1999. – С. 302–309.

5. Довнар, Л. Роль Вільні в возрождении белорусской печати в начале XX века: идейные и персональные связи / Лариса Довнар // Кнуготыра. – Vilnius, 2009. – Т. 52. – С. 197–210. – Библиогр.: с. 208–209. – Рез. на англ. и лит. яз.

6. Доўнар, Л. І. Даследаванне кнігавыдавецкай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь: канцэптуальныя заўвагі / Л. І. Доўнар // Беларуская кніга ў кантэксце сусветнай кніжнай культуры : зб. навук. прац. – Мінск, 2014. – Вып. 5. – С. 235–243.

7. Доўнар, Л. І. Кніга беларускага замежжа: вызначэнне асноўных тэндэнцый у кнігавыданні / Л. І. Доўнар, В. М. Герасімаў // Новае слова ў беларусістыцы. Гісторыя і культуралогія : матэрыялы V Міжнар. кангрэса беларусістаў, Мінск, 20–21 мая 2010 года / Міжнар. асацыяцыя беларусістаў ; [пад рэд. А. А. Сушы]. – Мінск : Четыре четверти, 2012. – С. 168–176. – (Беларусіка = Albaruthenica ; кн. 33).

8. Мігань, К. Кніжная культура – спроба акрэслення паняцця як навуковай катэгорыі / Кшыштаф Мігань, пер. з пол. Ларысы Доўнар // Беларуская кніга ў кантэксце сусветнай кніжнай культуры: гісторыя і сучаснасць : зб. навук. прац. – Мінск, 2011. – [Вып. 3]. – С. 17–39.

УДК 821.161.3 – 193.5.09(045)

О. С. Забродская, рэдактар рэд.-выдавецкага аддзела
(МГЛУ, Мінск)

PLAUSUS EPITHALAMICUS, АЛЬБО ВІНШАВАННЕ НА ВЯСЕЛЛЕ

У першай палове XVII ст. у шматмоўнай літаратуры Вялікага Княства Літоўскага адбывалася імклівае развіццё сямейнай прынагоднай літаратуры, помнікі якой узніклі з нагоды разнастайных падзей (нараджэння, вяселляў, прыезду/ад'езду і г. д.). Асобнае месца сярод іх займаюць творы эпіталамнага кола – выданні з нагоды заключэння шлюбаў у асяроддзі прывілеяванага саслоўя. Яны мелі выразны панегірычны (пахвальны) характар і прызначаліся для дэманстрацыі статусу ў грамадскай іерархіі.

У артыкуле будзе засяроджана ўвага на панегірычным помніку, напісаным прадстаўніком Віленскай акадэміі А. Сулінскім – “Plausus Epithalamicus inter Nuptias... Georgii Iacobi Szweryn.. ac... Euphrosinae Sanguszkowna. Hymeneusz albo Winszowanie Actu Weselnego..” (“Апладысменты эпіталамныя на вяселлі... Георгія Якаба Швэрына... і... Еўфрасіні Сангушкаўны. Гіменэй, альбо шлюбнае віншаванне...”). Будуць разгледжаны яго мастацкія і функцыянальныя асаблівасці.

Вяселле – урачыстае прадстаўленне новай сям'і і родаў маладых. Падчас цырымоніі ўзяцця шлюбу абвяшчаліся прамовы, а таксама вершы, дзе была рэалізавана характэрная для Барока ідэя шматпланавасці і сімвалічнасці, якая праяўлялася на наступных узроўнях: 1) мовы – пры напісанні твораў аўтары карысталіся лацінскай, польскай мовамі;